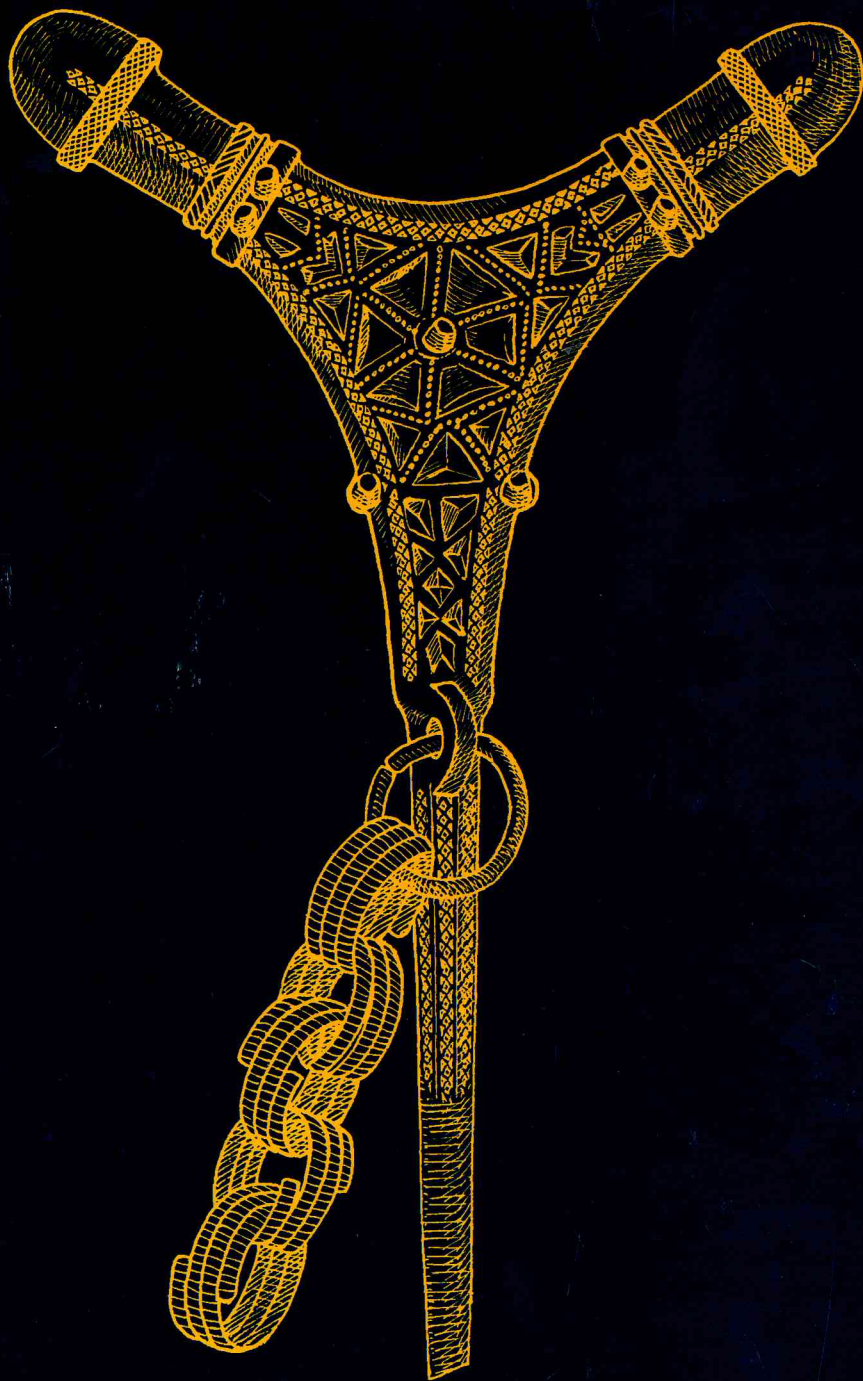

BALTICA 2

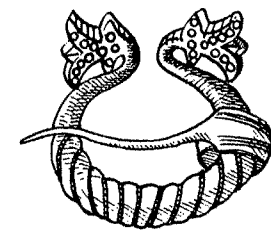
ARCHAEOLOGIA

Edited by
VYTAUTAS KAZAKEVIČIUS and VLADAS ŽULKUS

ARCHAEOLOGIA BALTICA 2

Edited by
VYTAUTAS KAZAKEVIČIUS
VLADAS ŽULKUS

The Balts and their Neighbours in the Viking Age

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY VILNIUS,
CENTRE FOR WEST LITHUANIAN AND PRUSSIAN
HISTORY, KLAIPĖDA UNIVERSITY, LITHUANIA

Publication was supported by Nordic Information Office in Vilnius

Knygos išleidimą parėmė Šiaurės šalių informacijos biuras Vilniuje

Archaeologia Baltica / edited by Vytautas Kazakevičius and Vladas Žulkus.
Published by the Institute of Lithuanian History, Vilnius.
Printed in Lithuania at the "Petro ofsetas", Vilnius.

2. The Balts and their Neighbours in the Viking Age.

Cover illustration: Dress pin from Palanga grave No 355. Drawing by Ilona Keršulytė.
Iliustracija viršelyje: smeigtukas iš Palangos kapinyno, kapo nr. 355. Ilonos Keršulytės piešinys.

CONTENTS

<i>Ivadas</i>	5
<i>Preface</i>	7
<i>Vorwort</i>	9
Carl von Schmith and his "Necrolithuanica"	11
JAN PEDER LAMM	
Frühstädtische Siedlungen und ihr Umland in der Zeit von 800-1200. Einige Beispiele aus dem Ostseeraum	27
MICHAEL MÜLLER-WILLE	
Die wirtschaftlichen Veränderungen während der Epoche AD 800-1200 im Ostseeraum	41
JUKKA LUOTO	
Einige Merkmale der Kulturbeziehungen zwischen den Einwohnern des Dünamündungs- und des südwestlichen Ostseeküstengebiets im frühen Mittelalter	59
ANDRIS CAUNE	
Eisenzeit und Frühmittelalter auf Öland und an der Kalmarküste in Südostschweden	69
ULF ERIK HAGBERG	
Usedom und Wolin – zwei frühstädtische Zentren im Odermündungsgebiet	75
GÜNTER MANGELSDORF	
Kurlands Siedlungsplätze in frühgeschichtlicher Zeit	85
ĒVALDS MUGURĒVIČS	
Maritime activities of the Western Slavs in the Early Middle Ages	95
LECH LECIEJEWICZ	
SCANDINAVIAN ARMIES Military organization before the Viking Age	105
KLAVS RANDSBORG	
On One Type of Baltic Sword of the Viking Period	117
VYTAUTAS KAZAKEVIČIUS	
Scandinavian arrowheads in Lithuania	133
GINTAUTAS ZABIELA	
Trade routes and trade centres in Western Lithuania during the early Middle Ages	141
JONAS GENYS	

Die Tracht der Prussen im Frühmittelalter	155
WLADIMIR KULAKOV	
Baltische Funde an den westlichen Ostseeküsten	165
VLADAS ŽULKUS	
Curonia in the 'Eastern Policy' of Viking Age Scandinavia	191
ARTURAS MICKEVIČIUS	

Ivadas

1990 metų politiniai pakitimai Lietuvoje ir visoje Rytų Europoje atvėrė naujas perspektyvas archeologijos mokslo plėtotei buvusiose Rytų bloko šalyse, įgali- no pažvelgti į priešistorinių baltų genčių gyvenimą platesniu aspektu, neapsiri- bojant vienpusišku žiūrėjimu į rytus ir įsilieti į Europos archeologinį žemėlapij.

Atsivėrus vartams į pasaulį Lietuvos archeologams pradėjo plaukti kvieti- mai dalyvauti įvairiose konferencijose, seminaruose ir stažuotėse Vakarų Euro- poje nuo ūkanotojo Albiono vakaruose ir Norvegijos šiaurėje iki Prancūzijos pie- tuose. Šioje srityje lyderiais buvo ir išlieka Skandinavijos šalys bei Vokietija. Tuo tarpu santykiai ir bendradarbiavimas su kaimynais rytuose praktiškai beveik vi- siškai nutrūko. Vien per pastaruosius penkerius metus Lietuvos archeologai, re- miami kolegų, dalyvavo daugiau kaip 30 konferencijų ir įvairiose Europos šalyse perskaitė pranešimų įvairiomis temomis, taip palaipsniui priartindami vakarų moks- lininkus prie baltų pasaulio, jų materialinės ir dvasinės kultūros. Tuo pačiu mes patys turėjome galimybių sužinoti daug naujo apie iki tol beveik visiškai nepažįsta- mas vakariniame Baltijos jūros pakraštyje gyvenusias germanų ir ugro-suo- mių gentis.

Prieškario Baltijos valstybėse įvyko vienas didelis archeologijos mokslui daug įtakos turėjęs renginys. Tai antrasis Baltijos jūros šalių archeologų kongresas „Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae, 19.-23. VIII 1930“. Jame dalyvavo visų Baltijos jūros regiono valstybių archeologai, daugelis kurių dabar yra tapę Europos archeologijos mokslo klasikais. Tai: profesorai Nils Åberg, T. J. Arne, Francis Balodis, J. Brönsted, Carl Engel, Wolfgang La Baume, Konrad Jazdżewski, Jerzi Kostrzewski, Valdemars Ginters, Harri Moora, Birger Nerman, Eduard Šturms, Gustav Švantes, Vladas Nagevičius, Eduardas Volteris ir kiti dau- giau ar mažiau garsūs mokslininkai. Kongreso medžiaga buvo išspausdinta at- skiru leidiniu pavadinu „Congressus secundus archaeologorum Balticorum Ri- gae, 19.-23. VIII. 1930. Rigae, 1931“.

Sekdami šiuo gražiu pavyzdžiu ir žvelgdami į ateitį, Lietuvos istorijos institu- to Archeologijos skyriaus ir Klaipėdos Universiteto Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos tyrimų centro archeologai sumanė nedidelę konferenciją, kurią pavadi- no „Baltai ir jų kaimynai Baltijos jūros regione (800-1200 metai)“. Į ją buvo pa- kviesta po du archeologus iš visų Baltijos jūros regiono šalių. Maloniai sutiko dalyvauti ir atvyko prof. Andris Caune (Riga), doc. dr. Ulf Erik Hagberg (Stoc- kholm), dr. Andžej Kola (Wrocław), dr. Vladimir Kulakow (Maskva), dr. Jan Peder Lamm (Stockholm), prof. Lech Leciejewicz (Wrocław), dr. Jukka Luoto (Turku),

prof. Günter Mangelsdor (Greifswald), prof. Evalds Mugurevičs (Rīga), prof. Michael Müller-Wille (Kiel), prof. Ulf Näsman (Aarhus), prof. Clavs Randsborg (Copenhagen), prof. Valentin Sedov (Maskva). Dėl įvairių objektyvių priežasčių konferencijoje negalėjo dalyvauti kolegos iš Estijos Ülla Tamla (Tallinn) ir Mati Mandel (Tallinn), taip pat ir dr. Arturas Mickevičius iš Vilniaus. Gausiausiai konferencijoje dalyvavo Lietuvos archeologai. Tai: dr. Vladas Žulkus (Klaipėda), habil. dr. Vytautas Urbanavičius (Vilnius), dr. Jonas Genys (Klaipėda), dr. Gintautas Zabieła (Vilnius), dr. Vytautas Kazakevičius (Vilnius).

Konferencijos organizatoriams tai buvo pirmasis bandymas sukviesti Baltijos jūros regiono šalių archeologų atstovus į Lietuvą. Daugeliui konferencijos dalyvių tai buvo irgi pirmoji pažintis su Lietuva. Konferencija įvyko Nidoje 1994 metų balandžio 25-30 dienomis.

1994 m. konferencija yra pirma iš planuojamų periodiškai rengti tarptautinių konferencijų, kurių tikslas yra tyrinėti baltų kultūrą tarpregioninių ir tarpregioninių ryšių prasme. Šios tyrinėjimų srities dalimi yra ilgalaikė Klaipėdos universiteto Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos centro tyrimų programa „Kuršiai“, kurios uždaviniu yra senųjų kuršių ir kitų vakarų baltų genčių senovės paminklų tyrinėjimas, medžiagos publikavimas ir diskusijos kuršių kultūros bei jos vietos Baltijos regione tema.

Konferencijai baigiantis jos dalyviai buvo supažindinti su Nidos ir Klaipėdos įžymybėmis bei aplankė Skomantų piliakalnį.

Organizatoriai nuoširdžiai dėkingi konferencijos dalyviams ir visiems, padėjėjams rengiant šią konferenciją, taip pat Lietuvos Valstybiniam mokslo ir studijų fondui bei Atviros Lietuvos fondui už finansinę paramą. Geranoriška ir supratinga Lietuvos istorijos instituto ir Klaipėdos universiteto vadovybės pagalba taip pat verta paminėjimo. Konferencijos medžiagos išleidimą parėmė Šiaurės šalių informacijos biuras.

Knygoje skelbiamus pranešimų tekstus anglų kalba redagavo Klaipėdos universiteto, Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos centro darbuotojas prof. dr. Stephen Rowell, tekstus vokiečių kalba taisė ponia Monika Stobbe.

Preface

Political developments in Lithuania and the whole of Eastern Europe have opened new prospects for archaeology to thrive in the former Eastern Bloc and become integrated into the world scholarly community. The opportunity now arises to examine Baltic prehistory in the light of western as well as eastern archaeological traditions.

As the door to the West opens, Lithuanian archaeologists are able to take part in various seminars and conferences and to study or research in countries stretching from Norway in the north to Italy in the south. During the past few years, with the support of their western colleagues, Lithuanian scholars have taken part in more than thirty colloquia in various countries and have succeeded in acquainting western audiences with the religious and material culture of the Balts. What is more, Lithuanian specialists have been able to study Germanic and Finno-Ugric cultures directly and without mediation. Lithuanian archaeologists have established special contacts with scholars in Germany and Scandinavia. Following a brief rupture, relations with scholars from further east have been renewed.

Pre-war archaeology in the Baltic States was heavily influenced by the Second Baltic Archaeological Congress (*Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae*, 19-23. 08. 1930). This colloquium was attended by many archaeologists from the Region whose works have since become classics, for example: N. Åberg, T. J. Arne, F. Balodis, J. Brønsted, C. Engel, W. La Baume, K. Jazdzewski, J. Kostrzewski, V. Ginters, H. Moora, B. Nerman, E. Šturms, G. Švantes, V. Nagevičius, E. Volteris. Conference proceedings were published: *Congressus secundus archeologorum Balticorum Rigae, 19.-23. VIII. 1930* (Riga, 1931).

Following this good example from the past and with an eye to the future, archaeologists from the Archaeological Section of the Lithuanian Institute of History (Vilnius) and the Centre for West Lithuanian and Prussian History (Klaipėda) arranged a modest conference under the rubric "The Balts and their neighbours in the Baltic Region (800-1200)". This was the first time that archaeologists from around the whole region were invited to take part in a specialised conference in Lithuania. For many of the participants this was their first direct acquaintance with Lithuania. The Conference held at Nida, 25-30 April 1994, was attended by the following scholars, *inter alios*: prof. Andris Caune (Riga), Dr. Ulf Erik Hagberg (Stockholm), Dr. Andrzej Kola (Wrocław), Dr. Vladimir Kulakow (Moscow), Dr. Jan

Peder Lamm (Stockholm), Prof. Lech Leciejewicz (Wrocław), Dr. Jukka Luoto (Turku), Prof. Günter Mangelsdor (Greifswald), Prof. Evalds Mugurevičs (Riga), Prof. Michael Müller-Wille (Kiel), Prof. Ulf Näsman (Aarhus), Prof. Clavs Randsborg (Copenhagen), Prof. Valentin Sedov (Moskow). Lithuanian participants included Dr. Vladas Žulkus and Dr. Jonas Genys (Klaipėda), Dr. habil. Vytautas Urbanavičius (Vilnius), Dr. Gintautas Zabiela (Vilnius) and Dr. Vytautas Kazakevičius (Vilnius).

This Conference was the first of a series of international colloquia planned to discuss Baltic culture and interregional connections between the peoples dwelling in the region. A longterm project called "Curonians", now underway at the Centre for West Lithuanian and Prussia. History in Klaipėda, is part of this programme. The project aims to investigate the antiquities of the Curonians and other western Baltic peoples and publish material and research concerning Curonian culture and its place in the Baltic Region.

The Organisers of the Conference sincerely wish to thank all those who took part in the colloquium and especially those who provided material support: Lietuvos Valstybinis Mokslo ir Studijų Fondas (Lithuanian State Foundation for Scholarship and Study) and the Open Society Lithuania Fund. Note should also be taken of help received from the Lithuanian Institute of History and the University of Klaipėda and the support of the Nordic Countries' Information Bureau.

The texts published here in English and German were translated and edited at the Centre for West Lithuanian and Prussian History, Klaipėda.

The Editors

Vorwort

Die politischen Entwicklungen in Litauen und ganz Osteuropa haben neue Perspektiven eröffnet und ermöglichen die Entfaltung der Archäologie in dem früheren Ostblock sowie deren Integration in die weltweite Gemeinschaft der Wissenschaften. Nun entsteht die Möglichkeit, die baltische Geschichte unter Beachtung west- und osteuropäischer Traditionen in der Archäologie zu untersuchen. Als sich die Tür in den Westen öffnete, bekamen litauische Archäologen die Chance, an verschiedenen Seminaren und Konferenzen teilzunehmen und in Ländern wie Norwegen, die sich vom Norden Norwegens bis in den Süden Italiens erstrecken. Während der letzten Jahre konnten litauische Wissenschaftler dank der Unterstützung westlicher Kollegen an mehr als dreißig Kolloquien in verschiedenen Ländern teilnehmen. Erfolgreich machten sie das westliche Publikum mit der religiösen Kultur und der Alltagskultur der Balten bekannt. Litauische Spezialisten konnten seitdem auch direkt, aus erster Hand, die Germanische und Finno-Ugrische Kultur studieren. Ebenfalls wurden spezielle Kontakte zu Wissenschaftlern in Deutschland und Skandinavien aufgenommen und ausgebaut. Im folgenden ein kurzer Abriss zu den wiederaufgenommenen Beziehungen zu Wissenschaftlern des früheren Ostens. Die Archäologie der Vorkriegszeit war in den baltischen Staaten stark durch den Zweiten Baltischen Archäologischen Kongreß beeinflusst (Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae, 19.-23. VIII 1930). An diesem Kolloquium nahmen viele Archäologen der Region teil, deren Arbeiten seitdem Klassiker sind, zum Beispiel: N. Åberg, T. J. Arne, F. Balodis, J. Brønsted, C. Engel, W. La Baume, K. Jazdżewski, J. Kostrzewski, V. Ginters, H. Moora, B. Nerman, E. Šturms, G. Švantes, V. Nagevičius, E. Volteris. Die Konferenzberichte wurden veröffentlicht: "Congressus secundus archeologorum Balticorum Rigae, 19.-23. VIII. 1930" (Riga, 1931).

Diesem guten Beispiel der Vergangenheit folgend und dabei einen Blick in die Zukunft werfend, organisierten Archäologen der Archäologischen Sektion des Litauischen Instituts für Geschichte (Vilnius) und des Zentrums für die Geschichte Westlitauens und Preußens (Klaipėda) eine bescheidene Konferenz zum Thema "Die Balten und ihre Nachbarn in der Baltischen Region (800-1200)". Es war das erste Mal, daß Archäologen aus der ganzen Region eingeladen wurden, um an einer speziellen Konferenz in Litauen teilzunehmen. Für viele der Teilnehmer bedeutete dies die erste direkte Bekanntschaft mit Litauen. Die Konferenz fand in Nida, vom 25. bis 30. April 1994, unter Teilnahme folgender Wissenschaftler statt: Prof. Andris Caune (Riga), Dr. Ulf Erik Hagberg (Stock-

holm), Dr. Andrzej Kola (Wrocław), Dr. Vladimir Kulakow (Moskva), Dr. Jan Peder Lamm (Stockholm), Prof. Lech Leciejewicz (Wrocław), Dr. Jukka Luoto (Turku), Prof. Günter Mangelsdor (Greifswald), Prof. Evalds Mugurevičs (Riga), Prof. Michael Müller-Wille (Kiel), Prof. Ulf Näsman (Aarhus), Prof. Clavs Randsborg (Copenhagen), Prof. Valentin Sedov (Moskva).

Die litauischen Teilnehmer waren Dr. Vladas Žulkus und Dr. Jonas Genys (Klaipėda), Dr. habil. Vytautas Urbanavičius (Vilnius), Dr. Gintautas Zabiela (Vilnius) und Dr. Vytautas Kazakevičius (Vilnius).

Dieser Konferenz sollten weitere folgen, mit dem Ziel, die Baltische Kultur mit Bewohnern der Region zu diskutieren und die interregionalen Kontakte zu fördern.

Ein langfristiges Projekt mit dem Titel "Die Kuren", jetzt betreut von dem Zentrum für die Geschichte Westlitauens und Preußens (Klaipėda), ist Teil dieses Programms. Das Ziel des Projektes ist, die Zeit des Altertums bei den Kuren und anderen westbaltischen Völkern zu untersuchen, mit der Kurischen Kultur Zusammenhängendes zu erforschen und ihren Platz in der Baltischen Region.

Die Organisatoren der Konferenz möchten sich aufrichtig bei allen Teilnehmern des Kolloquiums bedanken und besonders bei jenen, die materielle Unterstützung leisteten: Lietuvos Valstybinis Mokslo ir Studijų Fondas (Litauische Staatsstiftung für Wissenschaft und Studium) und the Open Society Fund (Offene Litauische Stiftung). Bemerkenswert sei hier auch die Mithilfe durch das Litauische Institut für Geschichte und die Universität Klaipėda sowie das Informationsbüro der nordischen Länder.

Die hier veröffentlichten Texte in englischer und deutscher Sprache wurden übersetzt und herausgegeben vom Zentrum für die Geschichte Westlitauens und Preußens, Klaipėda.

Die Herausgeber

Carl von Schmith and his "Necrolithuanica"

JAN PEDER LAMM

In any country the works of the earliest antiquaries attract special interest from the student of cultural history, for they are the first local scholarly investigations in the field in question.

The source value of such works is often so great that they have to be continuously reconsidered. They become standard works of primary importance.

Many of them were created in the 19th century which was a period of intensive reclamation of agricultural land throughout Europe. Even in the most marginal areas new fields were put under the plough and a large number of prehistoric monuments had to be removed. This led to a great accumulation of archaeological finds in museums and private collections, resulting in a great need for systematizing the material. In the process of developing this systematization archaeology proceeded from dilettantism to a science.

This process of systematization is reflected today in an abundance of national atlases created at that time by antiquaries and early archaeologists in different countries. Some of them are still regularly quoted. Thus the abbreviations M with a number or the letters SvF with a number are well-known to Scandinavian archaeologists as references to Oscar Montelius's *Svenska fornsaker* ("Swedish antiquities") published in 1872-74. In Norway R with a number is also still used to refer to Oluf Rygh's *Norske Oldsager* ("Norwegian antiquities") of 1885. Its Finnish equivalent is J.R. Aspelin's *Antiquités du Nord Finno-Ougrien* published between 1877 and 1884.

In the countries of the Eastern Baltic similar atlases were also produced or prepared. Thus already in 1842, Friedrich Kruse, professor of history at the university in Dorpat, published a work called *Necrolivonica, oder Alterthümer Liv-, Esth- und Curlands bis zur Einführung der Christlichen Religion in den Kaiserlich Russischen Ostsee-Gouvernements* (Fig. 1).

Necrolivonica became the prototype of a Lithuanian successor, dated 1863, compiled by a certain Carl von Schmith with the title *Necrolithuanica*. (Fig. 2) Its subtitle says that it contains *Abbildungen aufgefundener Alterthümer in Gräbern der heidnischen Vorzeit, Mythologische Abbildungen und Aufnahmen von Ruinen der Schlösser, wie auch der Tumuli der heidn. Vorzeit*. However, his manuscript, which seems to be one of the oldest known studies of Lithuanian archaeology was never published; it was not even completed. Since the beginning of this